

ISSN 2091-5187

СЕРВИС

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ЖУРНАЛ

2024
2/1-сон

СЕРВИС

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ 2024 йил, 2/1-сон

Муассис: Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги томонидан 2008 йил 31 декабрда
0561-рақам билан рўйхатга олинган.

ЎЗР ОАК Риёсатининг 19.03.2017 й., 239/5-сонли қарори билан эътироф этилган

**Тахририят ижодий
жамоаси:**

Бош муҳаррир:
и.ф.д., проф. М.Э.Пўлатов

**Бош муҳаррир
ўринбосари:**
и.ф.н., проф. Д.Х.Асланова

Масъул котиб:
и.ф.д., проф. М.Қ.Пардаев

Муҳаррирлар:
и.ф.д. Ф.А.Сафаров
катта ўқит. Ш.З.Ўразов

Техник муҳаррир:
и.ф.н., доц. А.Н.Холиқулов

Корректор:
PhD С.А.Бабаназарова

Саҳифаловчи:
ассис. Х.Н.Очилова

1 йилда 4 мартаба
чоп этилади.

Ўзбекистон ҳудудида
тарқатилади.

Тахририят манзили:
140100, Самарқанд шаҳар,
Амир Темур кўчаси, 9-уй,

тел.: +998(66)233-28-38,
+998(66)233-17-88

факс: +998(366)231-12-53
эл.почта:

samisiservis@mail.ru

Тахририят кенгаши раиси:

М.Э.Пўлатов – Самарқанд иқтисодиёт ва сервис
институти ректори, и.ф.д., профессор

Тахририят кенгаши раиси ўринбосари:

Д.Х.Асланова – СамИСИ илмий ишлар ва
инновациялар бўйича проректори, и.ф.н., профессор

Тахрир кенгаши аъзолари:

Б.А.Бегалов – Ўзбекистон Республикаси Президенти
хузуридаги Статистика агентлиги директори, и.ф.д.,
профессор

М.Қ.Пардаев – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Б.К.Ғоибназаров – и.ф.д., профессор.

М.М.Мухаммедов – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Д.Р.Зайналов – СамИСИ профессори, и.ф.д.

О.М.Муртазаев – ТДИУ СФ директори, и.ф.д., проф.

М.Р.Болтабаев – ТДИУ профессори, и.ф.д.

Р.Х.Эргашев – ҚарМИИ профессори, и.ф.д.

И.С.Тўхлиев – СамИСИ профессори, и.ф.д.

К.Б.Уразов – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Қ.Ж.Мирзаев – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Б.И.Исроилов – ТДИУ профессори, и.ф.д.

Г.М.Шодиева – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Б.Абдукаримов – СамИСИ профессори, и.ф.н.

Р.Қобилов – Самарқанд вилояти ҳокими ўринбосари

С.Н.Тошназаров – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Р.Н.Нормахматов – СамИСИ профессори, т.ф.д.

А.Бектемиров – СамИСИ профессори, и.ф.д.

О.М.Пардаев – СамИСИ профессори, и.ф.д.

М.Т.Алимова – СамИСИ профессори, и.ф.д.

З.Дж. Адилова – ТДИУ профессори, и.ф.д.

Ш.О.Қувондиқов – СамИСИ профессори в.б., иқтисод
фанлари доктори

Л.Н.Халикова – СамИСИ профессори в.б., DSc

Ф.А.Сафаров – СамИСИ доценти в.б., DSc

Анвар Нематович Холиқулов "ZILOL BAXT" меҳмонхонаси самарадорлигини ифодаловчи кўрсаткичлар ва уларни аниқлаш йўллари	78
Ibragim Xudayarovich Nimatov Zamonaviy turizmدا motivlashtirishga ta'sir etuvchi omillar tahlili	82
Sarvinoz Ashurova The importance of Guest houses in the tourism industry of Uzbekistan	87
Собир Худойбердиевич Махмудов Тарихий-маданий туризм салоҳияти ва уни баҳолаш	92
Шахноза Шомуротовна Тошпулатова Навоий вилоятининг тарихий - архитектура ёдгорликларидан туризм соҳасида фойдаланиш йўллари	97
Gulmira Rabbonovna Tursunova, Diyora Istamovna Ochilova O'zbekistonda gastronomik turizmni rivojlantirishning italiya tajribasi	100
Mahliyo Yaxshiboy qizi Umarova O'zbekistonning mavjud turizm salohiyatidan kengroq foydalanish yo'llari hamda xususiyatlari	104
Юлдуз Пирназаровна Урунбаева Музей туризмни ривожлантириш – аҳоли фаровонлигини оширишнинг асосий омили	107
Фарух Тохирович Шукуров Туризм соҳасидаги тадқиқотларнинг эпистемологияси ва билимларнинг манбалари	111
Akmal Odilovich Odilov Turizm sohasida marketing tadqiqotlarining	115
МЕНЕЖМЕНТ ВА МАРКЕТИНГ	
Абдухолик Эгамович Тангиров Инновацион иқтисодиёт шароитида корхоналарни бошқариш ва уни такомиллаштириш	118
Хасан Абдусаидович Рахимов Туризм ва меҳмонхона соҳасида кадрлар менежментининг мазмуни, турлари ва улардан самарадорликни оширишда фойдаланиш йўллари	121
Гўзалхон Акром қизи Абдурашидова Маркетинг тизимида нархларни шакллантириш механизмларининг эволюцияси	127
Лариса Алижоновна Мусабаева, Тимур Ибодуллаевич Ибрагимов Истеъмол бозорини ривожлантиришнинг дастурий механизмлари самарадорлигини ошириш йўллари	132
ИНВЕСТИЦИЯ	
Шахноза Сайдуллаевна Музрапова Инвестицион мулк ҳисобини ташкил этишнинг ўзига хос хусусиятлари	137
Обид Мамаюнович Пардаев Хизмат кўрсатиш соҳасига инвестицияларни жалб қилишнинг “ЗХ+ФКИ” моделидан фойдаланишнинг стратегик йўналишлари	142
Saida Azatovna Sheraliyeva Erkin iqtisodiy zonalarga xorijiy investitsiyalarni jalb etish	147

Собир Худойбердиевич Махмудов – СамИСИ “Туризм” кафедраси, доцент в.б.

ТАРИХИЙ-МАДАНИЙ ТУРИЗМ САЛОҲИЯТИ ВА УНИ БАҲОЛАШ

Аннотация: мақолада туристик салоҳият, тарихий-маданий объектлар, маънавий мерос бойликлари салоҳияти, туристик объектларнинг имкониятлари ва улардан фойдаланиш даражаси, уларнинг ўзига хос хусусиятларга эга эканлиги, тарихий-маданий объектлар салоҳиятини баҳолашнинг янги усуллари ҳақида маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар: тарихий-маданий туризм, туристик ҳудуд, туристик салоҳият, даромад, аҳоли даромадлари, маданий мерос, хорижий валюта.

Кириш. Жаҳонда иқтисодий глобаллашув жараёнининг чуқурлашиб бориши, ижтимоий соҳалардаги трансформацион ўзгаришлар ва ностандарт ижтимоий-иқтисодий шароитларни эътиборга олган ҳолда туризм хизматлари бозорини ривожлантиришнинг методологик-услубий асосларини такомиллаштиришга бағишланган тадқиқотларга алоҳида аҳамият қаратилмоқда. Амалга оширилаётган тадқиқотлар таркибида мамлакатнинг тарихи, моддий ва маънавий меросидан туризмни жадал ривожлантириш мақсадларида унумли фойдаланиш, туристик мавсум давомийлигини оптималлаштириш, шунингдек туризм ҳажми, оқими ва сифатига табиий-иқлим тебранишлар, мавсумийликнинг таъсири ва туристларга хизмат кўрсатишда мавсумий нотекисликни камайтириш каби йўналишдаги илмий-тадқиқотларга устувор даражада эътибор қаратилмоқда.

Туризмни тез суръатлар билан ривожлантириш ва келажакда уни Ўзбекистон миллий иқтисодиётининг етакчи тармоқларидан бирига айлантириш, унинг иқтисодий ўсиш, аҳоли бандлигини таъминлаш ва даромадларини кўпайтиришдаги ролини ошириш сиёсати ўзининг дастлабки амалий натижаларини берди. Туризм олдида турган вазифаларнинг ҳар қандай оғир вазиятда бажарилиши мамлакатда мавжуд улкан туристик салоҳиятни ишга солиш ва ундан янада самарали фойдаланишни тақозо этади. Чунки туристик салоҳият соҳани тез суръатлар билан ривожлантиришнинг, уни тараққиётнинг юқори даражаларига кўтаришнинг, мамлакатнинг туристик жозибадорлигини таъминлашнинг, муҳим шарт ҳисобланади. Шу сабабли, туризмнинг, жумладан, тарихий-маданий туризмнинг салоҳиятини чуқур тадқиқ этиш ва уни рўёбга чиқариш муҳим аҳамият касб этади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Туризмни ривожлантиришнинг умумиқтисодий муаммолари бўйича хорижлик иқтисодчи олимлар томонидан бир қанча илмий-амалий тадқиқотлар олиб борилган. А.Алонсо, Ю.И.Зорин, Н.Зайцева, А.П.Романов М.С.Безуглова, А.В.Дегтярь, Ю.О.Тхамитлокова, В.П.Максаковский ва бошқаларнинг тадқиқотлари шулар жумласидандир. Ушбу олимлар, асосан, тарихий-маданий туризмнинг назарий асосларини, уни ривожлантиришнинг амалий муаммолари ва тенденцияларини тадқиқ этишган. Республикамиз иқтисодчи олимларидан Н.Т.Тухлиев, М.М.Мухаммедов, О.Ҳ.Ҳамидов, Ш.З.Рузиев, А.А.Халмирзаев ва бошқалар мамлакатимизда туризмни ривожлантиришнинг назарий-услубий масалалари, бошқариш усуллари, туризм соҳасида бозор муносабатларининг шаклланиши ва унинг тармоқ самарадорлиги кўрсаткичларига таъсири, экологик туризмни ривожлантиришни бошқариш механизмининг такомиллаштириш бўйича илмий-тадқиқот ишларини олиб боришган.

Тадқиқот методологияси. Мавзу бўйича илмий изланишлар олиб боришда анализ ва синтез, индукция ва дедукция, тизимли, қиёсий ва омилли таҳлил, илмий абстракция, ва бошқа усуллардан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар. Тадқиқотларимиз натижалари иқтисодий адабиётларда «туристик салоҳият» тушунчасининг моҳияти етарлича очиб берилмаганлигини, бу борада тадқиқотчилар орасида яқдиллик йўқлигини ва аксарият тадқиқотчилар эътироф этган илмий қарашлар мавжуд эмаслигини кўрсатди. Ушбу йўналишдаги иқтисодий адабиётларни ўрганиш корхона (фирма) туристик салоҳиятининг моҳиятини очишда икки хил ёндашув мавжудлигини аниқлаш имконини берди. Биринчи ёндашувга мувофиқ, салоҳият корхонанинг маҳсулот ишлаб чиқариш ёки хизмат кўрсатиш қобилияти сифатида қаралади¹. Иккинчи ёндашувга мувофиқ, салоҳият мавжуд ресурсларнинг мажмуи

¹Ўлмасов А., Шарифхўжаев М. Иқтисодиёт назарияси. – Т.: «Мехнат нашриёти» 1995. – 509. б.

сифатида қаралади¹. Шу нуқтаи назардан қаралганда, туристик салоҳият корхонанинг ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳасидаги реал имкониятларини кўрсатиб беради.

Иқтисодиёт назариясида салоҳият муайян соҳадаги мавжуд воситалар, имкониятлар мажмуи сифатида таърифланади, лекин «салоҳият» атамаси унинг амалга оширилишини эмас, балки мавжуд имкониятни кўрсатади. Салоҳият (потенциал) (лотинча: *potentia* -куч) - «кенг маънода, мавжуд бўлган ва сафарбар этилиши, ҳаракатга келтирилиши мумкин бўлган, маълум мақсадга эришиш, режани амалга ошириш, вазифани ҳал этиш учун фойдаланиладиган воситалар, захиралар, манбалар; ҳар қандай шахс, жамият ёки давлатнинг маълум соҳадаги имкониятларини англатади². Салоҳиятнинг моҳиятини тўғри тушуниш уни ишончли баҳолашнинг асосий шартини ва ундан оқилона фойдаланишни илмий бошқариш негизидир.

Салоҳият – бир неча ўзаро боғлиқ элементлардан ташкил топган объектив мавжуд тизим бўлиб, уларнинг ҳар бири тўғри баҳолашни ва илмий бошқарувни талаб қилади; салоҳиятдан фойдаланиш самарадорлиги салоҳият элементига, ташқи ва ички муҳитнинг ҳолатига қараб уларнинг таркибида табақалаштирилган омилларни бошқариш сифатига боғлиқ³. Салоҳият (иқтисодиётга нисбатан) – «ижтимоий-иқтисодий ривожланиш мақсадларига эришиш учун фойдаланиш мумкин бўлган манбалар, имкониятлар, фондлар, захиралар»⁴. Бу борада аксарият олимлар М.З.Бор ва А.Ю.Денисовларнинг ёндашувига риоя қилишади. Салоҳият, деб Денисов «... маълум натижага эришиш учун ҳаракатга келтириладиган манбалар, маблағлар, захираларни ўз ичига оладиган имкониятлар...»ни тушунади⁵. А.П.Романов ва бошқа муаллифларнинг фикрича, «салоҳият ресурслар мажмуи сифатида қаралганда, уни баҳолаш ресурсларнинг алоҳида турлари қийматларининг сифат ва миқдорий хусусиятларини ўрнатишдан иборат бўлиб, уларнинг ўзаро таъсири ҳисобга олинмайди ва ўлчанмайди. Ресурслар тизими ҳақида гап кетганда, унинг алоҳида таркибий қисмларининг хусусиятларини бутун тизимни тавсифловчи кўрсаткичлар билан тўлдириш лозим»⁶.

Туристтик салоҳият ёки тарихий-маданий объектлар, маънавий мерос бойликлари салоҳияти ҳақида гап кетганда, уларнинг ўзига хос хусусиятларга эга эканлигига эътибор бериш лозим. Иқтисодиётнинг жадал ривожланаётган тармоқларидан бири сифатида туристик бизнес билан боғлиқ корхоналарнинг иқтисодий салоҳиятини таҳлил қилиш хусусиятларини ўрганиш зарур.

Тарихий-маданий туризм салоҳиятини баҳолаш бўйича маҳаллий ва хорижлик тадқиқотчиларнинг илмий-тадқиқотлари натижаларини ўрганиш ва таҳлил қилиш туризм салоҳиятини баҳолашнинг турли усуллари, яъни анъанавий (типологик, қиёслаш, картографик) баҳолаш, эксперт усули, омилли ва регрессион таҳлил усуллари таклиф қилганлари аниқланди. Хорижлик тадқиқотчилардан кўпчилиги баллаш ва эксперт баҳолаш усуллари қўллаб-қувватлайдилар⁷. Тадқиқотчи И.С.Королева туристик ресурсларни таҳлил қилиш ва баҳолаш ҳамда туристик жараёнларни моделлаштириш усулини таклиф қилган⁸. Бундан ташқари, тадқиқотчи К.В.Каймина томонидан таклиф

¹Ўлмасов А., Вахобов А. Иқтисодиёт назарияси. Дарслик (Тўлдирилган ва қайта ишланган нашри). ТДИУ. – Т.: «Iqtisod-Moliya», 2014. – 424 б.

² Большая советская энциклопедия: в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1978. – Т. 28. – С. 428.

³ Ханжина В. Структура рыночного потенциала предприятия / В. Ханжина, Е. Попов // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – №6. – С.64. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://vasilievaa.narod.ru/ptpu/20_6_01.htm.

⁴ Продовольственная безопасность: термины и понятия: энцикл, справ. / В.Г. Гусаков, З.М. Ильина, В.И. Бельский и [и др.]. – Минск: Беларус, наука, 2008. – С. 275.

⁵ Бор М.З. Инвестиции и инновации: словарь-справочник от А до Я / М.З. Бор, А.Ю. Денисов. – М.: ДИС, 1998. – С.100.

⁶ Управление экономическим потенциалом организации: Учебное пособие / А.П. Романов, Г.Г. Серебренников, В.М. Безуглая, О.В. Кирилина, М.К. Чарыкова. – Тамбов: Изд-во ФГБОУ ВПО ТГТУ, 2012.– С.6.

⁷ Дроздов А.В. Рекомендации по выявлению оценки и продвижению на рынок туристских ресурсов и туристского продукта национальных парков. – М., 2006. – С.45

⁸ Королева И.С. Исследование ГИС технологий для оценки ландшафтно-рекреационного потенциала геоэкология и рациональное природопользование: от науки к практике. Материалы все рос. науч-прак. конф. молодых учёных. – Белгород, 2007. – С. 18-21.

этилган усулда математик-статистик формулаларни қўллашга катта эътибор берилган¹.

В.Г.Лукьянова, В.И.Цыбухлар эса тарихий-маданий туризм объектлари салоҳиятини баҳолашнинг махсус усулларини ишлаб чиқишган. Улар тарихий-маданий объектлар салоҳиятини баҳолашда куйидаги икки усулдан фойдаланишни тавсия этганлар:

Биринчиси, тарихий-маданий объектларнинг дунё тарихий-маданий дурдоналари сирасидаги ўрнига қараб баҳолаш;

Иккинчиси, ҳар бир ҳудудни тарихий-маданий туризмнинг ривожланиш даражасига қараб баҳолаш².

В.Г.Лукьянова, В.И.Цыбухларнинг тарихий-маданий объектлар салоҳиятини баҳолашдаги таклиф этган ушбу икки усули катта аҳамиятга эга ва уларнинг таклифлари юқорида келтирилган иқтисодчи олимлар таклифларидан тамоман фарқ қилади. Ушбу усуллар тарихий-маданий объектлар салоҳиятини аниқ баҳолаб беради.

Тадқиқотчи Е.С.Гринфельд ва Н.О.Тельповалар минтақа тарихий-маданий салоҳиятини тавсифлашда индексларда ифодаланган 4 та кўрсаткичдан ташкил топган интеграл кўрсаткичдан фойдаланишни таклиф қилган³:

- 1.Моддий тарихий-маданий ва табиий мерос;
- 2.Номоддий маданий мерос;
3. Ҳудуднинг эстетик жозибadorлиги;
- 4.Маданий муассасалар билан таъминланганлик.

Бунда ўтмиш меросининг турли тарихий ёдгорлик объектларида шаклланган моддий кўринишдаги иншоотлар ҳамда унинг номоддий шакллари (ўтмишда амал қилган ёки ҳозирги замонда ҳам сақланиб қолган ва қўллаб-қувватланаётган маданий мерос) билан бир қаторда, интеграл кўрсаткич таркибига ҳудуднинг эстетик жозибadorлиги ва маданият муассасалари билан таъминланганлик индексларининг киритилганлиги диққатга сазовор. Бизнингча, ландшафтларнинг юқори эстетик сифати ва жозибadorлиги тарихий-маданий туристик салоҳиятни юксалтиришга ва ундан фойдаланиш самарадорлигини оширишга катта ҳисса қўшади, туристик оқимларнинг кўпайишига рағбатлантирувчи таъсир кўрсатади. Замоनावий маданий муассасаларнинг ривожланганлик даражаси ўтмишнинг моддий ва маданий меросини ҳозирги замон тилида сахналаштириш, ўтмиш ва ҳозирги замон тилида маданиятни ўзаро уйғунлаштириш ва шу орқали туризмни ривожлантиришга хизмат қилади.

Хулоса ва тавсиялар. Тарихий-маданий ресурсларнинг таркибида асосий ўринни эгаллаб турган ва туристик маҳсулотни шакллантиришда етакчи аҳамиятга эга бўлган тарихий ва маданий ресурсларни истеъмолчи талабига мувофиқ салоҳиятини ўзгартириш, унинг дидига жавоб берадиган қилиб мослаштиришнинг иложи йўқ. Биз ушбу ресурсларни борича қабул қилишимиз ва тўлалигича турмаҳсулот қийматида акс эттиришимиз лозим бўлади. Ушбу нуқтаи назардан ёндашилса, туристик салоҳият – бу бир неча асрлар мукаддам яратилган тарихий объектда мужассамланган имконият, унинг истеъмолчилар талабига жавоб бериш қобилиятидир. Биз эса, ўша имкониятни, яъни тарихий объектнинг қобилиятини рўёбга чиқаришимиз, ундан ўз мақсадларимиз йўлида фойдаланишимиз керак. Бундай вазиятда ўтмиш авлоднинг ақл-заковати ва меҳнати эвазига яратилган маданий ва тарихий ресурсларни жалб этиш асосида тарихий-маданий турмаҳсулотларни истеъмолчиларнинг кенг аудиториясига тарғибот қилиш, рекламани кучайтириш, тарихий архитектура ёдгорликларини иқлим таъсири остидаги жисмоний шикастланишлари оқибатларини бартараф этиш, саёҳатчилар учун кўрсатиладиган туристик хизматлар сифатини ошириш, хорижий давлатлардан юртимизга ташриф

¹ Каймина К.В. Природный рекреационный потенциал-основа развития лечебно-профилактической деятельности: методический подход к оценке: Диссер. по спец., к.э.н. 08.00.05. Новосибирск, 2006. – 167 с.

² Лукьянова В. Г., Цыбух В. И. Рекреационные комплексы / В.Г. Лукьянова, В.И. Цыбух. – Киев: Вища Школа, 2004. – С.152-155.

³Гринфельд Е.С., Тельнова Н.О. Оценка историко-культурного потенциала муниципальных районов субъекта Российской Федерации (на примере Вологодской области) // журнал “Вестник науки и образования”, 2007. – №4. – С.12-23.

буюрувчи ташқи туристлар учун кулайликлар яратиш, хавфсизлик кафолатларини кучайтириш, бюрократик тўсиқларни бартараф этиш ва бошқа муҳим чора-тадбирларни қўллаш воситасида тарихий ва маданий ресурслар салоҳиятини юксалтиришда муайян хисса қўшиш имкони пайдо бўлади.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, тарихий-маданий туристик салоҳиятни баҳолашда тарихий ва маданий ресурсларнинг таклифини асос қилиб олиш ва ундан фойдаланиш самарадорлигини айнан шундай салоҳиятга асосланиб аниқлашни мақсадга мувофиқ, деб биламиз.

Шу билан бир қаторда, шуни ҳам алоҳида таъкидламоқчимизки, мавжуд адабиётларда тарихий-маданий туризм салоҳиятини баҳолашда ҳудуд майдони асос қилиб олинади. Лекин тарихий-маданий туристик объектларнинг алоҳида турлари бўйича туристик салоҳиятни ҳисоблаш масалаларига етарлича эътибор қаратилмаган.

Бизнинг назаримизда, ҳудуднинг тарихий-маданий салоҳиятини ҳисоблашда асосий эътибор ушбу ҳудуд таркибидаги алоҳида объектларнинг салоҳиятини ва ундан фойдаланиш самарадорлигининг таҳлили муҳим аҳамиятга эга. Сабаби шундаки, алоҳида объектлар туристик салоҳиятини ҳисоблашда аниқ кўрсаткичларга таяниб ҳисоб-китобларни амалга ошириш мумкин. Демак, ҳисоб-китоб натижалари ҳам бизнинг туристик салоҳиятга берган баҳо ҳам нисбатан аниқланади. Бундан ташқари, туристик салоҳиятдан фойдаланиш имкониятлари ҳам анча кенгайди.

Туристтик объект салоҳиятини ушбу салоҳиятни шакллантиришда иштирок этувчи алоҳида таркибий қисмларнинг умумий йиғиндиси сифатида баҳолашни таклиф қиламиз. Бизнингча, туристик объектнинг салоҳияти қуйидагиларни бевосита иштироки асосида шаклланади:

- объектнинг тарихий салоҳияти (қурилган йили, йўналиши, ижтимоий аҳамияти, жозибadorлиги, диққатга лойиқлиги, ноёблиги);
- туристик корхонанинг инвестицион салоҳияти (асосий ва айланма маблағлар миқдори, улар билан таъминланганлик даражаси);
- истеъмолчи талаби салоҳияти (объектнинг рақобатбардошлиги, истеъмолчилар дидига мослиги ва жозибadorлиги, истеъмолчилар учун фойдалилиги, талаб даражаси);
- ишчи кучи салоҳияти (ишчилар сони, уларнинг малака бўйича таркиби);
- туристик объектнинг ҳолати (таъмирланганлик даражаси).

Шундай қилиб, юқорида номлари келтирилган иқтисодчи олимларнинг тавсияларидан фойдаланиб, тарихий-маданий объектлар салоҳиятини баҳолашнинг қуйидаги янги усулини таклиф қиламиз (1-жадвал):

1-жадвал

Тарихий-маданий ёдгорликлар салоҳиятини баҳолаш тизими¹

№	Тарихий-маданий объектни баҳолаш кўрсаткичлари	Баҳолаш мезонлари (балл)		
		0,25	0,5	1
1.	Бир метр квадрат жойга тўғри келадиган туристлар сони	5 тагача	5-8 гача	8 ва ундан юқори
2.	Объектнинг тарихий ва маданий аҳамияти	Илм-фан доирасидаги жаҳонда машҳур обидалар, жаҳон илмига асос солган олимлар мерос қолдирган қадамжолар	Тарихий ноёб архитектура асосида қурилган ансамбллар, машҳур авлиёлар дафн этилган мақбаралар	Жаҳонда машҳур ва буюк кишилар (соҳибқирон) дафн этилган мақбаралар, мавзолейлар
3.	Объектнинг	Жаҳонга машҳур	Жаҳон туристик	Жаҳонда

¹ Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

	машҳурлик даражаси (сайёҳлардан ўтказиладиган анкета сўровномаси орқали аниқланади)	туристлар	ташкilotлари томонидан эътироф этиладиган, дунёга қисман машҳур объектлар	нуфузи ўта юқори, доимо эътироф ва эътиборда бўлган объектлар
4.	Жаҳон ёки давлат аҳамиятига моликлиги	Тарихий аҳамиятга молик, илмий, бадиий ёки ўзгача маданий қийматга эга бўлган айрим иморатлар	Давлат аҳамиятига молик ва ҳимоясига олинган, машҳур тарихий уйлар, иншоотлар, маданият марказлари	ЮНЕСКО маданий мероси рўйхатида киритилганлик

Ушбу тизим тўртта мезон бўйича, 1 ва 4 баллар оралиғида баҳоланади. Агар натижа 1 ва 2 оралиқда бўлса, тарихий-маданий объект салоҳиятли, 2 ва 3 оралиғида бўлса, объект ўрта салоҳиятли, 3 ва 4 оралиқда бўлса, объект юқори салоҳиятли ҳисобланади.

Юқоридаги маълумотлардан келиб чиққан ҳолда, тарихий-маданий туристик салоҳиятни баҳолашда тарихий ва маданий ресурсларнинг таклифини асос қилиб олиш, шунингдек бир метр квадрат жойга тўғри келадиган туристлар сони, тарихий ва маданий аҳамияти, машҳурлик даражаси (сайёҳлардан ўтказиладиган анкета сўровномаси орқали аниқланади) ва жаҳон ёки давлат аҳамиятига моликлигига асосланиб аниқлашни мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўлмасов А., Шарифхўжаев М. Иқтисодиёт назарияси. – Т.: «Меҳнат нашриёти» 1995. – 509 б.
2. Ўлмасов А., Вахобов А. Иқтисодиёт назарияси. Дарслик (Тўлдирилган ва қайта ишланган нашри). ТДИУ. – Т.: «Iqtisod-Moliya», 2014. – 424 б.
3. Большая советская энциклопедия: в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1978. – Т. 28. – С. 428.
4. Ханжина В. Структура рыночного потенциала предприятия / В. Ханжина, Е. Попов // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – №6. – С.64. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://vasilieva.narod.ru/ptpu/20_6_01.htm.
5. Продовольственная безопасность: термины и понятия: энцикл, справ. / В.Г. Гусаков, З.М. Ильина, В.И. Бельский и [и др.]. – Минск: Белорус, наука, 2008. – С. 275.
6. Бор М.З. Инвестиции и инновации: словарь-справочник от А до Я / М.З. Бор, А.Ю. Денисов. – М.: ДИС, 1998. – С.100.
7. Управление экономическим потенциалом организации: Учебное пособие / А.П. Романов, Г.Г. Серебренников, В.М. Безуглая, О.В. Кирилина, М.К. Чарыкова. – Тамбов: Изд-во ФГБОУ ВПО ТГТУ, 2012. – С.6.
8. Дроздов А.В. Рекомендации по выявлению оценки и продвижению на рынок туристских ресурсов и туристского продукта национальных парков. – М., 2006. – С.45
9. Королева И.С. Исследование ГИС технологий для оценки ландшафтно-рекреационного потенциала геоэкология и рациональное природопользование: от науки к практике. Материалы все рос. науч-прак. конф. молодых учёных. – Белгород, 2007. – С. 18-21.
10. Каймина К.В. Природный рекреационный потенциал-основа развития лечебно-профилактической деятельности: методический подход к оценке: Диссер. по спец., к.э.н. 08.00.05. Новосибирск, 2006. – 167 с.
11. Лукьянова В. Г., Цыбух В. И. Рекреационные комплексы / В.Г. Лукьянова, В.И. Цыбух. – Киев: Вища Школа, 2004. – С.152-155.

<p>С.Махмудов</p> <p>Потенциал историко-культурного туризма и его оценка</p> <p>Аннотация: в статье представлены сведения о туристском потенциале, историко-культурных объектах, потенциале духовного наследия, возможностях туристических объектов и уровне их использования, их специфических характеристиках, новых методах оценки потенциала историко-культурных объектов.</p> <p>Ключевые слова: историко-культурный туризм, туристическая территория, туристский потенциал, доходы, доходы населения, культурное наследие, иностранная валюта.</p>	<p>S.Makhmudov</p> <p>The potential of historical-cultural tourism and its assessment</p> <p>Abstract: the article presents information about tourism potential, historical and cultural objects, the potential of spiritual heritage, the capabilities of tourist sites and the level of their use, their specific characteristics, new methods for assessing the potential of historical and cultural objects.</p> <p>Keywords: historical and cultural tourism, tourist area, tourist potential, income, population income, cultural heritage, foreign currency.</p>
--	---

Шахноза Шомуратовна Тошпулатова – Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти магистранти

НАВОИЙ ВИЛОЯТИНИНГ ТАРИХИЙ - АРХИТЕКТУРА ЁДГОРЛИКЛАРИДАН ТУРИЗМ СОҲАСИДА ФойДАЛАНИШ Йўллари

Аннотация: Навоий вилояти бошқа вилоятлар каби қатта туристик салоҳиятга эга бўлган, аммо улардан тўлақонли фойдаланмаётган вилоятлардан бири ҳисобланади. Ушбу мақолада вилоят ҳудудидаги геологик, тарихий, археологик, архитектура, ва монументал туристик ресурсларидан фойдаланиш таҳлиллари, шунингдек, ушбу ҳудуднинг туризм соҳасидаги мавжуд муаммолари ва уларнинг ечимига доир илмий таклифлар

Калит сўзлар: туристик салоҳият, тарихий обидалар, ёдгорликлар, қоризлар (қудуқлар) ахборот марказлари, тематик масканлар, салоҳиятли кадрлар, геотуристтик ресурслар, экотуристтик салоҳият.

Кириш. Вилоят ҳудудида экологик, геологик, тарихий, археологик, архитектура, рекреацион, соғломлаштириш, гастрономик ва монументал туристик ресурслар мавжуд. “Бугунги кунда Навоий вилоятида хорижий инвестиция маблағлари ҳисобидан 27 туристик инвестицион лойиҳаси амалга оширилмоқда. Инвестицион лойиҳаларнинг умумий қиймати 141, 9 млрд сўмни ташкил қилади”¹.

Навоий вилояти Ўзбекистоннинг марказий қисмида жойлашган энг йирик вилоятдир. Вилоятнинг асосий қисми кон-металлургия саноати маркази сифатида фойдаланиб келинмоқда. Вилоятдан Буюк Ипак Йўлининг асосий қисми ўтган ва ҳудудда кўплаб сардобалар сақланиб қолганлиги ҳали ушбу ҳудуднинг туристик жозибадорлигини янада оширади. Бугунги кунда вилоятнинг туристик имкониятлари ўрганилиб таҳлил қилиниб илмий-амалий ишлар олиб борилмоқда ҳамда Нурота, Хатирчи ва Қизилтепа туманларининг туристик салоҳиятига доир илмий-изланишлар амалга оширилиб келинмоқда.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Мавзуга доир кўплаб илмий ишлар қилинган. Хусусан, маҳаллий олимлар И.С. Тухлиев, М.Қ. Пардаев, Д.Х.Асланова, С.А. Абдуҳамидов ва бошқаларнинг илмий тадқиқот ишларида ўрганилган.

Тадқиқот методологияси. Мақолани тайёрлашда мантиқий таҳлил, илмий мушоҳада, статистик гуруҳлаш, инновацион усуллардан фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар. Навоий вилояти фақатгина кон металлургия саноати билан чекланиб қолмасдан, мазкур ҳудуднинг туристик салоҳияти ҳам юқори. Хусусан, тарихий-архитектура ёдгорликлари мисолида қуйидаги объектларни келтириб ўтишимиз мумкин: Сангжумон табиий тош ёдгорликлари, Навандак тепа ёдгорлиги ва бошқалар. Ушбу келтириб ўтилган ёдгорликлар қаторини кенгайтиришимиз мумкин, аммо биз туристлар учун энг жозибали ва мафтункор бўлган ҳудудларни танладик. “Ёдгорликларга туристларда кизиқиш уйғотиш ҳамда мавжуд объектларга нисбатан туристлар оқимини

¹ <https://yuz.uz/news/navoiy-viloyatida-turizm-sohasidagi-yangi-investitsion-loyihalarning-bugungi-holati-qanday>

ISSN 2091-5187

❧ “СЕРВИС” ❧

Журнал Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти таҳририят
бўлимида нашрга тайёрланди.

22.05.2024 йилда теришга берилди. 7.06.2024 йилда босишга рухсат этилди.
Офсет босма қоғози. Қоғоз бичими 60x84_{1/8}. “Times” гарнитураси. Офсет
босма усули. Шартли босма табоғи 15,76. Ҳисоб-нашриёт
табоғи 12,5. Адади 100 нусха. Буюртма № 0076А/24.

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институтининг
матбаа бўлимида чоп этилди.
Лицензия № 025316.
Реестр № Х-119112.

Манзил: Самарқанд шаҳри, Шохрух кўчаси, 60-уй.

© Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти, 2024.